

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна**

**Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії
імені професора Й.Б. Шада**

**АНТИЧНІСТЬ
ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ФІЛОСОФІЯ**

**ДО 180-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
Ф.О. ЗЕЛЕНГОРСЬКОГО ТА 160-РІЧЧЯ З ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ П.Е. ЛЕЙКФЕЛЬДА**

Матеріали міжнародної наукової конференції

27–28 листопада 2019 р., м. Харків

Харків – 2019

УДК 1(091)+101+16+17+18+130.32

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 12 від 25 листопада 2019 р.)
Конференція зареєстрована в УКРІНТЕІ МОН України.
Посвідчення № 665 від 13 листопада 2019 р.

Організаційний комітет і редакційна колегія:

Карпенко І. В., *д. філос. н., проф., декан філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, голова редколегії;*

Перепелиця О. М., *д. філос. н., доц., завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора ІІ. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;*

Абашнік В.О., *д. філос. н., доц., професор кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора ІІ. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Прокопенко В.В., *д. філос. н., проф., професор кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора ІІ. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Адреса редакційної колегії:

61022, Харків, майдан Свободи 6, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, філософський факультет, кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора ІІ. Б. Шада, к. 293, тел. (057) 707-52-71.

Античність та університетська філософія. До 180-річчя з дня народження Ф.О. Зеленогорського та 160-річчя з дня народження П.Е. Лейкфельда. Матеріали міжнародної наукової конференції, 27-28 листопада 2019 р., м. Харків. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 136 с.
ISBN 978-966-285-607-1

Тексти подаються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за точність наведених цитат, власних імен та відповідність посилань оригіналу.

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019.
ISBN 978-966-285-607-1 © Дончик І. М., макет обкладинки, 2019.

ЗМІСТ

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ АНТИЧНОСТІ

Білецький І.П. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТЬ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМ ФІЛОСОФУВАННЯ	5
Васюріна А.О. АНТИЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ЧИСЛО В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ	8
Дейнека В.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕРАКЛІТО-ЕЛЕЙСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ	12
Гавриленко В.В. АНТИЧНІ ІДЕЇ В ФІЛОСОФІЇ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА: ПРИХИЛЬНІСТЬ І КРИТИКА	17
Гайдеманич Д. АНТИЧНИЙ ПІРРОНІВСЬКИЙ СКЕПТИЦИЗМ	20
Глоїт К. АКТУАЛЬНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПРИРОДИ У ПЛАТОНА	25
Загрійчук І.Д. ВИЗРІВАННЯ ПОНЯТТЯ У ФІЛОСОФІЇ ДОСОКРАТИКІВ	30
Макогон А.А. ЗАСАДНИЧІ НАПРЯМКИ ЕСХАТОЛОГІЇ ПЛАТОНА	35
Мозговий І.П. РАННЬОХРИСТІЯНСЬКА АПОЛОГЕТИКА ПРО “ПЛААГАТ” ГРЕКІВ	40
Петрушов В.Н. ПЛАТОН В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ ЛЕВА ШЕСТОВА	46
Прокопенко В.В. АНТИЧНІ ВИТОКИ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ХХ СТОРІЧЧЯ: ПЛАТОН І АРІСТОТЕЛЬ В «НОВІЙ НАУЦІ ПОЛІТИКИ» Е. ФЬОГЕЛІНА	50
Цейнпфенніг Б. ДІАЛОГ «ЗАКОНІ» ПЛАТОНА: ЗАКОН І БОГ	55

АНТИЧНІСТЬ В АКАДЕМІЧНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ОСВІТІ

Андреев Т.П., Георгиева А.М. СОКРАТ, ЕГО ФИЛОСОФСКО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ МЕТОД В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА И (ИЛИ) ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ, ПЕРСПЕКТИВЫ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ	60
Бойченко М.І. СПАДЩИНА ПАЙДЕЇ І СУЧАСНА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА	65
Камардаш Н.В. МЕТОД ФАЛЬСИФІКАЦІЇ І ДОСОКРАТИКИ АБО НАВІЩО РОЗВИВАТИ КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ	69
Клепко С.Ф. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗНАТЬ У РОЗВИТКУ ОСВІТИ: ВІД ФІЛОСОФІЇ АНТИЧНОСТІ ДО НОВИХ ТРИВІУМІВ І КВАДРИВІУМІВ	72

Корабльова Н.С. ПЛАТОН І ПЛАТОНІЗМ ЯК РЕГУЛЯТИВНА ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ	79
Перепелиця О.М., Храброва О.В. ПОВЕРНЕННЯ ДО СІМПОСІОНУ: ВІЛЬНИЙ ПРОСТІР УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ФІЛОСОФУВАННЯ	84
Толстов І.В. О. Ф. ПЛАХОТНИЙ ПРО ПРОБЛЕМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ	88
Ф.О. ЗЕЛЕНОГОРСЬКИЙ І П. Е. ЛЕЙКФЕЛЬД ЯК УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ПРОФЕСОРИ	
Абашнік В.О. НОВІ ТА ПОПЕРЕДНІ ФІЛОСОФСЬКІ ТРАДИЦІЇ У ХАРКОВІ: ФЕДІР ЗЕЛЕНОГОРСЬКИЙ ТА ПАВЛО ЛЕЙКФЕЛЬД	92
Газнюк А.М., Бейлін М.В. ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ НА МЕЖІ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ: ПРОФЕСОР Ф.О. ЗЕЛЕНОГОРСЬКИЙ	98
Голиков С.А. ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ Ф.А. ЗЕЛЕНОГОРСКОГО	104
Мозгова Н.Г. П. ЛЕЙКФЕЛЬД І І. ЯГОДИНСЬКИЙ ПРО НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЛОГІКИ	109
Плахтій М.П. ОСНОВНІ ПОГЛЯДИ Ф. ЗЕЛЕНОГОРСЬКОГО ТА П. ЛЕЙКФЕЛЬДА ЩОДО НАПРЯМВ РОЗВИТКУ ЛОГІКИ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ	113
Стоюхина Н.Ю. ИСТОРИК ПСИХОЛОГИИ ИЗ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ФЕДОР АЛЕКСАНДРОВИЧ ЗЕЛЕНОГОРСКИЙ	117
Титар О.В. ВНЕСОК Ф. ЗЕЛЕНОГОРСЬКОГО У ФІЛОСОФСЬКУ ДУМКУ УКРАЇНИ ХІХ СТ.	125
Юркевич О.М. ЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ Ф. О. ЗЕЛЕНОГОРСЬКОГО ТА П. Е. ЛЕЙКФЕЛЬДА В ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ	128
АВТОРИ	133

2. Дзоя Л. (2019) Історія гордині: Психологія і межі розвитку /пер. з італ. С.Сарвіра. Львів: Асторлябія, 384 с.
3. Исократ (2013) *Речи. Письма; Малые аттические ораторы* /пер. с греч.; изд. подготовил Э. Д. Фролов. М.: Ладомир, 1074 с.
4. Йегер В. (2001) *Пайдеія. Воспитание античного грека. Т. 1.* / пер. с нем. А. И. Любжина. М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 393 с.
5. Ксенофонт (1976) *Киропедия.* / пер. с греч.; изд. Подгот. В.Г. Борухович и Э.Д. Фролов; отв. ред. С.Л. Утченко. М.: Наука, 334с.
6. Лаэртский Диоген (1979) *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов* / пер. с древнегр. М.: Мысль, 620 с.
7. Платон (1986а) *Алкивиад II / Пер. с древнегреч. А.Ф.Лосев В: Платон Диалоги / Сост., ред. и авт. вступит. статьи А.Ф.Лосев; Авт. примеч. А.А.Тахо-Годи. М.: Мысль, с. 175-222.*
8. Платон (1986б) *Алкивиад II / Пер. с древнегреч. А.Ф. Лосев В: Платон Диалоги / Сост., ред. и авт. вступ. статьи А.Ф. Лосев; Авт. прим. А.А.Тахо-Годи. М.: Мысль, с. 79-95.*
9. Плутарх (1991) *Порівняльні життєписи* / пер. з давньогреф. К.: Дніпро, 448 с.
10. Шмельова Т. (2018) Феномен античної пайдеї як підґрунтя польської «педагогіки культури» In: *Social Work and Education*, Vol. 5, No 3., pp. 91-107.
11. Шнайдер У. (2004) Преподавание философии в немецких университетах в XIX веке /пер. с нем. В: *Логос.* № 3–4 (43), с. 61-90.
12. Фуко М. (2007) *Герменевтика суб'єкта.* Курс лекцій, прочитаних в Коллеж де Франс в 1981-1982 учебном году /пер. с фр. А.Г. Погоняйло. СПб.: Наука, 677 с.
13. Śliwierski, B. (2006). *Pedagogika. Wprowadzenie do pedagogiki*, w: *Pedagogika*, t. 1, Podstawy nauk o wychowaniu. Gdańsk: GWP, 275.

Камардаш Н.В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МЕТОД ФАЛЬСИФІКАЦІЇ І ДОСОКРАТИКИ АБО НАВІЩО РОЗВИВАТИ КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

П. Фрейд стверджував, що критична свідомість – головне, що допоможе нам в перетворенні світу на щось більш позитивне, справедливе та гармонічне. Інтегруючись у світ, ми соціалізуємося, в той час як тварини – лише адаптуються. Отже, інтегруватися – означає пристосовуватися плюс робити вибір і трансформувати реальність, до якої належатимеш [3, с. 20]. Саме завдяки критичному мисленню, рефлексії формується Суб'єкт, що здатен бути причиною певних змін, а не Об'єкт – той, хто може лише пристосовуватися. Отже, слідуючи за цією логікою, рухливий світ є ознакою активності суб'єктів, що користуються розвинутою критичною свідомістю. Останнє не виникає і не формується стихійно, критична

свідомість – продукт совіти і практики. Таким чином, увага до освітніх практик і навичок, до формування яких вона причетна, є запорукою прогресивного розвитку всього суспільства.

Ідея руху, як атрибуту реальності не є новою. «Все тече, все змінюється», стверджував Геракліт, для якого всі речі цього світу суть процеси. Але чи кожен рух є ознакою прогресу? І чи все насправді рухається, трансформуючись і презентуючи еволюційну лінійність? Атомісти пропонують подивитися у пустоту, де композиції атомів утворюють нові об'єкти і речі. Ці зміни можуть бути не пов'язані з попередніми утвореннями, а отже, ми можемо говорити про плюралізм та певну непередбачуваність процесів, ми можемо лише висувати гіпотези щодо можливих наслідків їх «зустрічей».

Увагу на те, що перші філософи, яких ми традиційно називаємо натурфілософами (бо вони «досліджували природу і робили висновки на основі спостережень», тобто заснували перші наукові методи, або вони є «досократиками» саме через відмінність предмету досліджень), застосовують не тільки індуктивні методи, але й створюють сміливі теорії щодо світу в цілому, звернув відомий мислитель ХХ ст. Карл Поппер. У своєму виступі на засіданні Арістотелівського товариства у 1958 р. він на прикладі методології досократиків критикує емпіризм і, по суті, виправдовує метафізику, «рятуючи» її від заперечень неопозитивістів.

Отже, як було сказано вище, досократики вперше запровадили спостереження і саме цим вони виділяються майже в усіх підручниках з філософії. «А чи дійсно емпіричні докази завжди є справжніми?», - запитусь Поппер і наводить низку прикладів. В першу чергу він звертає увагу на проблему методології, що випливає з питань, які ставлять представники перших філософських шкіл, досліджуючи реальність: «Як?» поступається питанням типу «Відкіля ми дізнаємося про те, що...?», «Яким чином ми можемо дізнатися, що...?». Тобто, на думку Поппера, наука починалася не з накопичення зібраних фактів про речі чи явища, а з побудови сміливих теорій відносно світу». Далі він наводить низку прикладів, які, на його думку, доводять, що результати спостереження (емпіричний досвід) лише відвертали з істинного шляху, в той час, як абстрактний розгляд питання, спекулятивне і критичне міркування максимально наближали до істини [1].

Уся культура ранньогрецької філософії, на думку Поппера, це культура розвитку критичного мислення, яке було основою рефлексії перших античних шкіл. Вся давня традиція освіти і навчання ґрунтується на збереженні знань, їх передачі в незмінному вигляді. Репродуктивні методи, аргументи проти «тих, хто сумнівається», відтворення «істини» і повторення – ось головні риси освіти давнини. І тільки з появою філософії ми стикаємося з тим, що Поппер назвав «критичним

раціоналізмом», зародженням традиції критичної дискусії, при чому направленої не тільки проти опонентів з інших шкіл, але, що є найбільш цінним, в межах однієї школи.

Фалес Мілетський був, як відомо, одним з засновників традиції античної філософської школи, один з сімох легендарних мудреців, теорії учнів якого народжувалися з критики свого вчителя. Так, Анаксимандр критикує Фалеса, демонструючи зовсім нові відносини між учнем та вчителем: свобода пізнання, що не стримана авторитетом і догмами, терпимість до критики, як повага до думки іншого. Плуралізм, толерантне ставлення до поглядів інших, визнання можливості альтернатив – все це символи тієї критичності, що не рятує від помилок, але розширює епістемологічні горизонти. Не в суперечках народжується істина, а в дискусії, – саме цю ідею розвиває і Сократ, запроваджуючи свій метод майевтики, іронічно ставлячись до знання будь-якого типу і походження, бо сумніви – то рушійні сили на шляху до істини.

Теоретичний початок, метафізичне підґрунтя науки «реабілітує» його через приклади заблуджень, які дає практичний досвід. «Що завадило Анаксимандру дійти до висновку, що Земля має форму кулі?», – запитує Поппер і відповідає: «результати спостереження». Більш того, саме підтвердження ідеї підтовхає нас на пошук практичних доказів (до речі, це доводить примат «раціо» над «емпірією»), що може відвертати нашу увагу від альтернатив. Зосередженість на верифікації не робить теорію науковою. Наука має справу з ідеалізованими об'єктами, вся її історія – це історія гіпотез, припущень і здогадок, що лише доводить недосяжність істини, а отже, немає єдиних критеріїв істинності, як і єдиного методу її досягнення. До того ж між науковими теоріями немає спадкоємності, як правило, вони не пов'язані одна з одною. Поступальний розвиток забезпечують спростування попереднього, а не монолітність затвердженого.

Таким чином, нам не вистачає сьогодні саме цього: критичного мислення античної школи ранньої античності (піфагорійці є єдиничним виключенням), культури її дискусії та прагненням до істини, не зважаючи на авторитети, визнання того, що ми живемо в світі змін і наша задача їх помічати. Одним з оптимальних способів це зробити – це метод фальсифікації. Так само, як більше двох тисяч років тому, нам слід звернутися до критики та альтернативності. Те, що не може бути спростованим, за Поппером, не може претендувати на науковість. На таку позицію мислителя вплинули і лекції А. Ейнштейна, які він прослухав на початку ХХ ст. Так, відомий фізик стверджує, що «Немає логічного шляху, що веде до [універсальних законів науки]. Вони можуть бути досягнуті лише інтуїцією, яка заснована на чомусь типу інтелектуальної любові до об'єкту досвіду» [4], а найкраща доля будь-якої наукової теорії – це стати

частиною наступної, більш об'ємної теорії [3, с. 94.]. Отже, дослідження починається з проблеми, а не спостереження і науковий прогрес полягає у постановці все нових проблем і все жорсткіших перевірок попередніх. Так працює принцип фаллібілізму (від англ. fallible – такий, що може бути помилковим): визнання того, що немає абсолютно вірних теорій.

Отже, чому ми повинні навчитися, соціалізуючись? Сумніватися, шукати, спростовувати в рамках культури критичної дискусії, що ґрунтується на повазі і прийнятті. Основою такої дискусії є розвинуте критичне мислення, концепція якого розвивалася протягом двох з половиною тисяч років і актуалізувалася сьогодні, зумовлюючи курикулуми і наукові підходи, борючись з міфами і навмисним спотворенням реальності, що знайшло сьогодні нові форми і образи, активізуючи філософію, як «науку, що має сміливі спроби додати щось до нашого знання про світ і до теорії нашого пізнання світу» [1], налаштовуючи нас на прекрасну утопію боротьби з нашим «нескінченим невіглаством».

Література

1. Поппер К. *Предположения и опровержения. Рост научного знания*. Часть I. Предположения. Глава 5. Назад к досократикам. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/4711/4717>.

2. Фрейре П. *Формування критичної свідомості*. К.: Юніверс, 2003. 176 с.

3. Храмова В. Критический очерк философии К.Поппера. *Наука та наукознавство. Філософія*. 2010. №1. С. 91-108.

4. Karl Popper. URL : <https://plato.stanford.edu/entries/popper/>.

Клепко С.Ф.

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗНАТЬ У РОЗВИТКУ ОСВІТИ: ВІД ФІЛОСОФІЇ АНТИЧНОСТІ ДО НОВИХ ТРИВІУМІВ І КВАДРИВІУМІВ

Традиційна європейська модель освіти вихідна з античності. Пайдея, вільні мистецтва, тривіум і квадριвіум, енциклопедія, матезис, гуманітас – це форми репрезентації знань, витокі яких у філософії античності, а історія їх створення і розвитку нагадує пошук філософського каменя [1]. Важливо поглянути на історію цих понять як маркерів процесу еволюції репрезентацій знань в освіті.